

VILNIAUS DEKLARACIJA

DĖL KOLEKTYVINĖS TRAUMOS ĮVEIKOS BŪDŲ

2020 M. KOVO 6 D.

Konferencijos „Neužgijusios praeities žaizdos: pasekmės ir įveikos būdai“ dalyviai, susirinkę Vilniuje 30-ųjų Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo metinių išvakarėse

konstatuoja, kad:

- kolektyvinė trauma yra asmenybės raidai, vidaus politikai ir tarptautiniams santykiams esminę įtaką daranti patirtis. Patirtos traumos lemia visuomenės požiūrį į save, taip pat jos vykdomą vidaus ir tarptautinę politiką,
- kolektyvinę traumą visuomenė gali patirti nepriklausomai nuo istorinio laikotarpio ar geografinės padėties. Visame pasaulyje iki šiol jaučiame kolektyvinių traumų, kurias sukėlė stichinės nelaimės, kolonializmas, vergovė, rasizmas, genocidas, etniniai ir religiniai konfliktai, tarptautiniai ir pilietiniai karai, politinis persekiojimas, holokaustas, totalitarinių režimų ir terorizmo nusikaltimai, pasekmės,
- kolektyvinės traumos įveikos būdai įvairiose šalyse skiriasi. Kita vertus, tarptautinis kontekstas padeda kolektyvines traumas geriau suprasti. Nors kiekviena kolektyvinė trauma unikali, svarbu vieniems iš kitų mokytis ir dalytis įveikos būdais ir patirtimi,
- istorinių traumų atpažinimas, jų pasekmių pripažinimas ir praeities patirčių įveika veda visuomenės žmonių ir tautų sutaikymo link, kloja pamatus jų dabartiniams ir būsimiems tarpusavio santykiams. Kad sukurtum taikią ir demokratinę visuomenę, besivadovaujančią įstatymo viršenybe ir visuotinėmis žmogaus teisėmis, būtinas atviras ir sąžiningas dialogas, taip pat bendra refleksija;

pabrėžia, kad:

- kolektyvinių traumų pasekmės skirtingose visuomenėse skiriasi. Svarbu ne tik išvengti traumų ateityje, bet ir įveikti traumuojančią praeitį, kad ji negožtų dabarties ir nedarytų neigiamos įtakos visuomenės raidai,
- nuo kolektyvinės traumos nukenčia ne tik konkrečios aukos ir jų budeliai, bet ir visa visuomenė, taip pat ir jos santykiai su kitomis bendruomenėmis.

Kolektyvinė trauma linkusi persiduoti iš kartos į kartą ir kenkia visuomenės narių tarpusavio santykiams ir gerovei,

- istorinės traumos ypač neigiamai gali paveikti kultūrinę ir tautinę tapatybę bei savivertę. Žmogus instinktyviai siekia būti patenkintas grupė, kuriai priklauso. Kare patirtas pažeminimas, pralaimėjimas ar pavergimas neigiamai veikia kolektyvinę savigarbą ir gali pakeisti asmens požiūrį į savo kultūrą ir jos vertinimą,
- istorinės traumos daro įtaką didelėms žmonių grupėms, o traumuojančios įvykiai tampa jų kolektyvinio naratyvo ir tapatybės dalimi. Išgyvenusieji susitelkia į išgyvenimą – jiems nelieka laiko iki galo apmąstyti ir apgedėti tai, ką prarado. Potrauminiu laikotarpiu pirmenybę teikdami naujo gyvenimo kūrimui, išgyvenusieji dar sykį užgniaužia savo didžiulę ir kraujuojančią žaizdą,
- trauminės patirties neįveikusios visuomenės traumas pasekmės perkelia ateities kartoms. Šios pasekmės pasireiškia per dažnesnes psichinės sveikatos problemas, smurtą artimoje aplinkoje, prievartą visuomeniniuose santykiuose, kitomis destruktiviomis formomis – pavyzdžiui, didžiule tikėjimo, pasitikėjimo ir savivertės stoka,
- susitaikę, kad kolektyvinė trauma niekada neišnyks ir kad ryšys su ja bus nuolatinis, ją paveldėjusieji gali išsivaduoti iš žalojančių pasekmių, kurias sukelia traumas neigimas arba jos atmetimas. Traumuojančios praeities įveika padeda išlaisvinti susikaupsią ir neišreikštą emocinę energiją,

• labiausiai istorines žaizdas užgydyti padeda traumą išgyvenusių aukų, jų budelių ir palikuonių gedėjimas kartu ir netrukdytas vienas kitam gėdėti. Gyvas ir iki galo neišgėdėtas protėvių skausmas perduodamas iš kartos į kartą,

• įveikdama praeities skaudulius visuomenė tampa atsparesnė, greičiau gydos žaizdas ir kaupia išmintį ir kitus gyvybinius išteklius, padedančius ateityje išvengti destruktijos. Pagyti siekiančiai visuomenei

VILNIAUS DEKLARACIJA DĖL KOLEKTYVINĖS TRAUMOS ĮVEIKOS BŪDŲ

privalu suvokti savo trauminę patirtį ir ją kompleksiška integruoti į savo kultūrinę tapatybę,

- po Antrojo pasaulinio karo tarptautinės teisės lauke įsitvirtino tiesos ir teisinės atsakomybės paieškos. Pereinamojo laikotarpio teisingumas – besiformuojanti tarptautinė norma, kurianti palankią aplinką visuomenei kalbėti tiesą apie praeitį, siekti teisingumo ir šitaip įveikti savo trauminę praeitį. Vyriausybės ir tarptautinės organizacijos turėtų skatinti ir remti pastangas šiame procese;

skatina:

vyriausybes ir tarptautines organizacijas:

1 Iki galo iširti, **kas tiksliai nutiko**, kas ir kokia forma dalyvavo, ir tai viešai įvardyti. Remti mokslininkų, nepelno organizacijų, tiesos komisijų ir karo nusikaltimų tribunolų darbą, konkrečiai ir pagrįstai įrodantį įvykdytus nusikaltimus. Teikti moralinę ir materialinę paramą totalitarinių režimų istoriniams tyrimams, nes tik imdamiesi suderintų veiksmų veiksmingai užkirsime kelią dezinformacijos kampanijomis ir mėginimais manipuliuoti istoriniais faktais, taip pat naujų suklasotų naratyvų kūrimui. Užtikrinti, kad visi istoriniai dokumentai (t. y. archyvai) būtų prieinami tyrimams,

2 užtikrinti, kad **teisingumas būtų pasiektas**, nes atkūrus teisingumą traumas sparčiau gyja, o jas patyrę asmenys gali susigrąžinti gerovę. Siekti teisybės, atsakomybės ir klaidų atitaisymo. Sudaryti sąlygas kompensuoti turtinę ir neturtinę žalą aukoms ir žmogaus teisių pažeidimus išgyvenusiems asmenims, ypač pažeidžiamiausiųjų grupėms (moterims, vaikams, mažumoms ir skurstančioms bendruomenėms). Užtikrinti pagalbą nukentėjusiems ir rasti geriausias įmanomas šios pagalbos teikimo būdus. Rengti prevencines programas, kad būtų sustabdytas užburtas traumų ratas ir nutrauktas jų perdavimas ateities kartoms,

3 pripažinti nukentėjusiųjų patirtą ne tik tiesioginę, bet ir **netiesioginę žalą** – pavyzdžiui, dėl traumos prarastas galimybes siekti išsilavinimo ir karjeros, padėti nukentėjusiems įveikti socialinę izoliaciją,

4 bendradarbiauti su akademikais, siekiant kokybiškesnių ir gausesnių **tarptautinių** tyrimų apie kolektyvines traumas. Iširti metodus, padėjusius įveikti kolektyvines traumas kitoms visuomenėms,

5 skatinti **tarpdisciplininius** tyrimus, leidžiančius tinkamai apmąstyti traumas priežastis ir pasekmes, skelbti šių tyrimų rezultatus pačiais įvairiausiai formatais: moksliniu ir populiariuoju, įskaitant raštu, garso ir vaizdo priemonėmis užfiksuotų traumas aukų ar kitų su ja susijusių asmenų parodymus,

6 skatinti trauminių patirčių **meninę** refleksiją kaip veiksmingą būdą išreikšti ir įprasminti skausmą, palengvinti tiesos paieškas ir gijimo procesus,

7 teikti praktinę paramą **istorinės atminties įamžinimo projektams**. Parengti tinkamas įamžinimo programas, kuriose deramą vietą rastų atminimo dienos, aukų memorialai, vertybiškai tinkamai pasielgusių asmenų viešas pagerbimas, muziejai ir šiems įvykiams skirti meno kūriniai ir pan.,

8 spręsti viešųjų atminimo ženklų – paminklų ir memorialų (parkų, aikščių, gatvių ir kt.), pagerbiančių kolektyvinės traumas kaltininkus, klausimą. leškoti subalansuoto ir ilgalaikio sprendimo, pagrįsto kompetencija ir viešu dialogu,

9 rengti **švietimo programas ir ugdymo turinį** pradinio ir vidurinio lavinimo įstaigoms, siekiant didesnio naujos kartos informuotumo ir jautrumo,

10 telkti bendramintes valstybes, jų skausmingas patirtis integruoti į visiems suprantamą naratyvą, vengti politinių manipuliacijų ir selektyvaus istorinių įvykių akcentavimo. Nenaudoti istorijos kaip politinių kampanijų ir informacijos karų priemonės, nesinaudoti praeitimi šiandienos politinėse kovose,

11 visomis priemonėmis kovoti su bandymais iškraipyti istorinius faktus ir siekiais užglaistyti totalitarinių režimų nusikaltimus. Tarptautiniu lygiu teikti pagalbą visuomenėms, stokojančioms pajėgumų tinkamai ir holistiškai įvertinti savo skausmingą praeitį, bet siekiančioms įveikti jos destruktivias pasekmes ir užtikrinti demokratinius procesus. Skatinti tarptautinį dialogą sudėtingais praeities klausimais, siekti tarpusavio supratimo ir valstybių sutaikinimo;

psichinės sveikatos specialistus:

12 aktyviau dalyvauti rengiant strategijas, skirtas stabdyti traumų ir jų žalingų pasekmių perdavimą ateities kartoms. Ne tik gydyti traumas patyrusius asmenis, bet ir vykdyti profilaktiką po kolektyvinių traumų atsigaunančiose visuomenėse,

13 glaudžiau bendradarbiauti su vietinėmis nevyriausybėmis organizacijomis, (psichinės) sveikatos specialistais ir kitomis suinteresuotosiomis šalimis. Teikti jiems priemonių ir žinių, kaip įveikti traumas, taip pat išsiaiškinti vietines kolektyvinės traumas įveikos kultūrinės tradicijas ir jomis aktyviau vadovautis.